

Інноваційні засади регулювання процесів реалізації інтересів учасників економічних відносин

Introduction. The development of an enterprise depends on the speed of its response to changes in the environment. Adaptability plays an important role in maintaining the enterprise's competitiveness. Specificity of agricultural activity requires companies to find new ways to increase the level of adaptability.

The purpose of the article is to determine the strategic directions of organizational development of agricultural enterprise adaptation mechanisms.

Results. Adaptive strategic planning product is defined. The tools of enterprise adaptation are given. The features of using adaptation tools are described. The method of the development strategy analysis of the livestock industry is offered. Weaknesses, strengths, opportunities and threats are highlighted. The characteristics of adaptation of agrarian enterprises are presented (form, result, purpose, speed of adaptation, peculiarity of adaptation to new conditions, operations through which adaptation takes place, main directions of adaptation). The problem of adaptive development of the enterprise is determined. The principles of forming the system of adaptive strategic management are given. Types of active and passive adaptation of the enterprise are characterized. Active adaptation is aimed at the implementation of appropriate measures to adjust certain parameters of the enterprise. Passive adaptation is aimed at observing the changes and their accounting. The characteristic features of enterprise adaptive development are determined. Ansoff's matrix for agricultural enterprises is given. The inseparable relationship between competitiveness and the level of adaptation of the enterprise is indicated.

Conclusions. Theoretical provisions on adaptation mechanisms in the system of strategic management of agricultural enterprises are considered and analyzed in order to adapt them to the unstable conditions of the market environment in the article. The characteristic of adaptive strategic management elements of agricultural enterprises is presented. Areas of agricultural enterprise activity with different types of adaptation are distinguished.

Key words: adaptation, strategy, adaptation mechanisms, organizational change, strategic management.

Стаття надійшла до редакції 12.12.2018 р.

Бібліографічний опис статті:

Краля В. Г. Стратегічні імперативи організаційного розвитку адаптаційних механізмів аграрних підприємств в сучасних умовах. 2019. № 1. С. 24-29.

Kralia V. G. Organizational development strategic imperatives of agrarian enterprises adaptive mechanisms in modern conditions. 2019. No 1, pp. 24-29.

УДК: 338.31:637

КРАВЧЕНКО О. М., кандидат економічних наук, доцент, докторант¹
Харківський національний технічний університет
сізького господарства імені Петра Василенка (м. Харків, Україна)

СИСТЕМА ПОКАЗНИКІВ ЕФЕКТИВНОСТІ РОЗВИТКУ УЧАСНИКІВ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН АГРОПРОДОВОЛЬЧОГО РИНКУ ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА

Кравченко О. М. Система показників ефективності розвитку учасників економічних відносин агропродовольчого ринку продукції тваринництва.

Вступ. Кризова економічна ситуація негативно впливає на діяльність підприємств. Агропродовольчий ланцюг включає в себе суб'єкти декількох галузей економіки. Для мінімізації наслідків кризи необхідним є формування системи оцінювання ефективності діяльності кожного учасника таких відносин.

Метою статті є розроблення системи показників оцінки ефективності розвитку учасників агропродовольчих відносин.

Результати. Обґрунтовано доцільність визначення системи показників оцінки ефективності розвитку учасників агропродовольчих відносин. Визначено умови створення даної системи показників. Охарактеризовано сутність понять «ефективність», «результативність» та «результативність виробництва». Розроблено систему показників ефективності розвитку учасників агропродовольчого ринку продукції тваринництва. Система включає в себе показники майнового стану та забезпеченості, результативності, ліквідності та платоспроможності, рентабельності. Охарактеризовано структуру учасників агропромислового ринку відповідно до КВЕД у 2017 р. Наведено кількість працівників, зайнятих у кожній з цих груп. Наведено основні показники діяльності вітчизняних підприємств галузі тваринництва (2012-2016 рр.). Визначено, що учасники агропродовольчих відносин відрізняються тривалістю виробничого процесу, масштабами виробництва, рівнем показників результативності та рентабельності. Встановлено відсутність взаємозв'язку між показниками рентабельності та результативності підприємств. Представлено ціновий ланцюг м'ясо-молочної продукції.

Висновки. Збільшення кількості учасників агропромислового ринку України призводить до виникнення проблем у процесі їх взаємодії внаслідок економічної кризи. Це стає причиною погіршення результатів їх діяльності. Запропонована система показників є універсальною та може бути застосована до різних суб'єктів господарювання. Вона сприятиме розробленню стратегічних рішень у процесі розвитку учасників агропродовольчих відносин.

¹ Науковий консультант: д.е.н., професор В. М. Онегіна

Ключові слова: система показників, ефективність, економічні відносини, агропродовольчий ринок, учасники (суб'єкти) ринку, продукція тваринництва.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В умовах пошуку шляхів виходу з перманентної української економічної кризи актуальним є завдання щодо визначеності із системою показників ефективності виробничо-господарської діяльності учасників (суб'єктів) господарювання. Особливої гостроти ця проблема набула в агропродовольчому ланцюзі, учасниками якого є суб'єкти декількох галузей економіки. Саме в процесі виробництва продуктів харчування учасниками економічних відносин стають: сільсько-господарські виробники (господарства всіх категорій); переробні підприємства харчової промисловості; підприємства оптово-роздрібної торгівлі; посередницькі бізнес-одиниці (логістичні, сервісні, страхові, консалтингові й інші суб'єкти господарювання); населення та держава. Отже, з однієї сторони, участь значної кількості й організаційно-правової різноманітності суб'єктів відносин, з другої – багаторівневості і диференційованості оцінювання ефективності господарювання, і з третьої – необхідність пошуку прорахованого гармонійного розвитку економіки країни в цілому, разом у купі становлять складну наукову проблему щодо чіткої кількісної оцінки результативності й ефективності господарювання учасників економічних відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В економічній літературі найбільш розробленою є система показників ефективності діяльності підприємства. Аналіз наукових джерел також дозволяє зробити висновок, що питання розмежування між такими поняттями, як «результативність» й «ефективність» господарювання є обговорюваним. Фундаментальним аспектам аналізу результативності та ефективності діяльності підприємств присвячено праці В. Паретто, П. Друкера, Ф. Хайека, В. Андрійчука, І. Бойчик, В. Гейця, Ф. Горбоноса, Л. Лігоненко, О. Олексюка, В. Онегіної, Б. Пасхавера, С. Покропівного, Н. Поліщука, Г. Черевка й інших.

Необхідно також відзначити ряд спеціалізованих наукових праць в контексті агропродовольчого розвитку. Так, Д. Крисанов Л. Стешенко [10] проаналізували наукові засади, методичні й практичні підходи до вимірювання різнопланової діяльності переробно-харчових підприємств. Особливу увагу зосереджено на проблемі досягнення запланованих результатів в умовах мінливого економічного середовища. Але, слід зазначити, відсутня безпосередньо система

показників, за якими можна було б здійснити аналіз стану й розвитку суб'єктів господарювання агропродовольчого ринку.

О. Олексюк [13], розкладаючи семантику категорій «ефективність» і «результативність» в управлінні підприємством, запропонував систему принципів їх диференціації та інтеграції в економічних дослідженнях, сформував методичну функцію вимірювання економічних результатів, яка включає метрику, правила, індикатори оцінки та способи їх інтерпретації для цілей управління. Але всі ці методи й прийоми можна застосувати, переважно, для конкретного підприємства. Тому запропонована система принципів вимірювання унеможливує оцінку розвитку цілої низки суб'єктів господарювання, які належать до різних галузей народного господарства, оскільки більшість результатів їх діяльності є мало порівнянними або ж непорівнянними між собою.

У роботі Р. Андрійчука «Оцінка ефективності діяльності підприємства: вартісно-орієнтований підхід (за матеріалами молокопереробних підприємств)» [1] розроблено методичний підхід до визначення вартості підприємства на основі вдосконалення показника грошової рентабельності інвестицій і запропоновано методичку визначення середньозваженої вартості капіталу підприємства. Автор стверджує, що «в сучасних умовах є всі підстави розглядати вартість підприємства як інтегрований показник економічної ефективності його діяльності» [1, С. 12].

Відносно інтегрованого показника результативності, Д. Крисанов та Л. Стешенко [10, С. 22] констатують, що є відсутніми і універсальний підхід до оцінювання, і комплексний показник результативності, пов'язуючи це із неможливістю приведення до «спільного знаменника» якісних характеристик і кількісних значень показників. Автори також наголошують на недоцільності розроблення штучного інтегрованого показника, який би уособлював ступінь реалізації основної мети діяльності підприємства.

Л. Мамчур [12] вважає, що одним із методів, який дає змогу досліджувати системну динаміку розвитку й функціонування ринку м'яса і м'ясопродуктів як на рівні держави, так і регіону, є метод моделювання. Автор сформував схему-модель розвитку зазначеного ринку й обґрунтував організаційно-економічний механізм забезпечення збалансованості розвитку досліджуваного ринку.

Але у дослідженнях не наводяться ключові індикатори розвитку і методика оцінювання результативності, які передбачені авторською моделлю розвитку ринку.

У роботі В. Басараб [2] охарактеризовано визначення фінансового результату різними методами й способами; узагальнено чинники, які впливають на господарський стан і результати діяльності м'ясо-переробних підприємств, визначено методи й принципи формування фінансових результатів. Але знову ж відсутня система показників, за якими можна було б оцінити та проаналізувати і фінансовий стан, і ефективність господарювання, й інші індикатори діяльності суб'єктів економічних відносин.

Відносно показників оцінки рівня ефективності розвитку сільськогосподарських підприємств, зокрема представників молочного скотарства, В. Колоша [8] пропонує розраховувати коефіцієнт відносної ефективності витрат, яким можна відобразити зміни темпів співвідношення рівня товарної продукції (продуктивності тварин) зі зміною темпів витрат. Аналогічний коефіцієнт можна використати і в м'ясному скотарстві, однак його не можна застосувати і порівняти з інтегрованим показником ефективності діяльності переробних підприємств харчової промисловості.

У сільськогосподарському середовищі продовжується розвиток інтеграційних структур в умовах інноваційних транс-формацій аграрного сектора економіки України [4; 7]. Поглиблюється проблема визначення форм та оптимального спів-відношення ринкового і державного механізмів регулювання цін і доходів сільськогосподарських товаровиробників [14], що також має бути обґрунтованим на базі оцінки показників результативності й ефективності (рентабельності) господарювання.

Отже, незважаючи на те, що ефективність господарювання є традиційним предметом вивчення для економістів, проблематика практичної для використання системи показників ефективності розвитку учасників ринку часто залишається поза увагою науковців, особливо в умовах відносної обмеженості у доступності статистичних даних діяльності суб'єктів господарювання.

Метою роботи є обґрунтування авторської системи показників оцінки ефективності розвитку учасників економічних відносин агропродовольчого ринку продукції тваринництва на основі проведеного аналізу існуючих підходів до оцінки результативності й ефективності діяльності підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах нинішнього економічного простору і постійних трансформацій в усіх сферах народного господарства доцільно визначитись із системою показників. Остання є сукупністю пов'язаних між собою індикаторів оцінки, які утворюють певну цілісність та єдність. Для створення такої системи показників, зокрема щодо ефективності розвитку господарюючих суб'єктів, необхідним є проведення своєчасної діагностики, планування, оцінювання результативності й пошук ключових факторів успіху діяльності учасників економічних відносин.

Складність розробки системи показників ефективності розвитку учасників агропродовольчого ринку полягає у переході від суб'єктивних оцінок (у межах певної галузі) до комплексного порівняння розвитку учасників ринку у зовнішньому середовищі. При цьому необхідним є дотримання принципу доступності в одержанні вхідної інформації і принципу зрозумілості, зручності і ясності у користуванні вихідною інформацією.

Так, наприклад, термін «результативність виробництва» має різні тлумачення. С. Покропивний [5, С. 450] розрізняє результативність як кінцевий результат процесу виробництва і як кінцевий народногосподарський результат роботи підприємства або іншої інтегрованої структури.

Професор Л. Лігоненко пропонує скористатися визначенням понять «ефективність» і «результативність», які надано в міжнародному стандарті ISO 9000:2000: результативність (effectiveness) (п. 3.2.14) – ступінь реалізації запланованої діяльності і досягнення запланованих результатів; ефективність (efficiency) (п. 3.2.15) – співвідношення між досягнутим результатом і використаними ресурсами [11].

У цьому науковому дослідженні ми розглядаємо показник результативності як кінцевий кількісний результат діяльності підприємства. Оскільки, результат (через фр. *résultat* від лат. *resultatum* – «те, що вискочило») або підсумок – це кінцевий наслідок послідовності дій [6].

Отже, на основі літературних джерел [3; 5; 9; 15] ми вибрали показники, які, по-перше, мають єдиний встановлений порядок розрахунку, по-друге, мають найбільшу значущість у проведенні оцінювання загальної ефективності розвитку різногалузевих підприємств і, по-третє, для розрахунку яких достатньо скористатись даними річної фінансової звітності.

**Інноваційні засади регулювання процесів реалізації інтересів
учасників економічних відносин**

Сформована система показників | представлена на рис. 1.

Рис. 1. Система показників ефективності розвитку учасників агропродовольчого ринку продукції тваринництва

Джерело: складено за матеріалами [3; 5; 9; 15]

Наступним етапом наукового дослідження є визначення й аналіз усіх показників системи, що допоможе виявити ключові проблеми розвитку основних учасників економічних відносин агропродовольчого ринку, зокрема продукції тваринництва.

Ми вибрали такі групи підприємств згідно із Класифікацією видів економічної діяльності (КВЕД-2010): тваринництво (01.4); виробництво м'яса й м'ясних продуктів (10.1); виробництво молочних продуктів (10.5); оптова торгівля сільськогосподарською сировиною та живими тваринами (46.2); оптова торгівля продуктами харчування, напоями й тютюновими виробами (46.3); роздрібна торгівля продуктами харчування, напоями та тютюновими виробами в спеціалізованих магазинах (47.2).

На рис. 2 представлено кількість господарюючих суб'єктів та кількість зайнятих на них працівників в Україні за результатами 2017 року. Так, кількість підприємств з виробництва сільськогосподарської продукції тваринництва становить 2,3 тисячі одиниць.

До виробників також необхідно віднести 2,7 млн домогосподарств (або 66,8 % з 4 млн господарств населення), які утримують сільськогосподарських тварин і виробляють 54,2 % продукції тваринництва. Чисельність переробних підприємств у 2 рази менша (751 од. з переробки м'яса та 380 од. з переробки

молока). Вражає кількість суб'єктів оптової торгівлі – майже 10 тисяч одиниць, або 4 на 1 підприємство з утримання тварин. На підставі статистичних даних за 2012-2016 роки щодо діяльності суб'єктів господарювання ми визначили й проаналізували основні показники майнового і фінансового стану, забезпеченості, результативності та рентабельності діяльності підприємств ринку продукції тваринництва (табл. 1).

Всі показники розраховано як середні арифметичні за 5 років, в тому числі, показники у відсотках і коефіцієнти – як середні арифметичні зважені.

Джерелом вихідних даних стали відомості Державної служби статистики України, а саме Статистичного збірника «Діяльність суб'єктів господарювання» за відповідний рік [17].

Починаючи з 2018 року обсяг вказаного Статистичного збірника за результатами 2017 року зменшився до 146 сторінок, проти 628 сторінок за 2016 рік.

Тому повний аналіз ефективності розвитку обраних суб'єктів господарювання здійснено лише до 2016 року (включно).

Відносно майнового стану й забезпеченості діяльності підприємств спостерігаються значні відмінності. За розмірами сільськогосподарські підприємства з виробництва продукції тваринництва відносяться, переважно, до суб'єктів малого підприємництва, з

Інноваційні засади регулювання процесів реалізації інтересів учасників економічних відносин

кількістю зайнятих на одне підприємство до 50 осіб (згідно зі ст. 55. Господарського кодексу України); переробні підприємства належать до суб'єктів середнього підприємництва, з кількістю зайнятих у них

77-135 осіб; у торгівлі середня кількість осіб, зайнятих на одному підприємстві, коливається від 9 до 16, тому більшість цих учасників ринку відносяться до суб'єктів мікропідприємства.

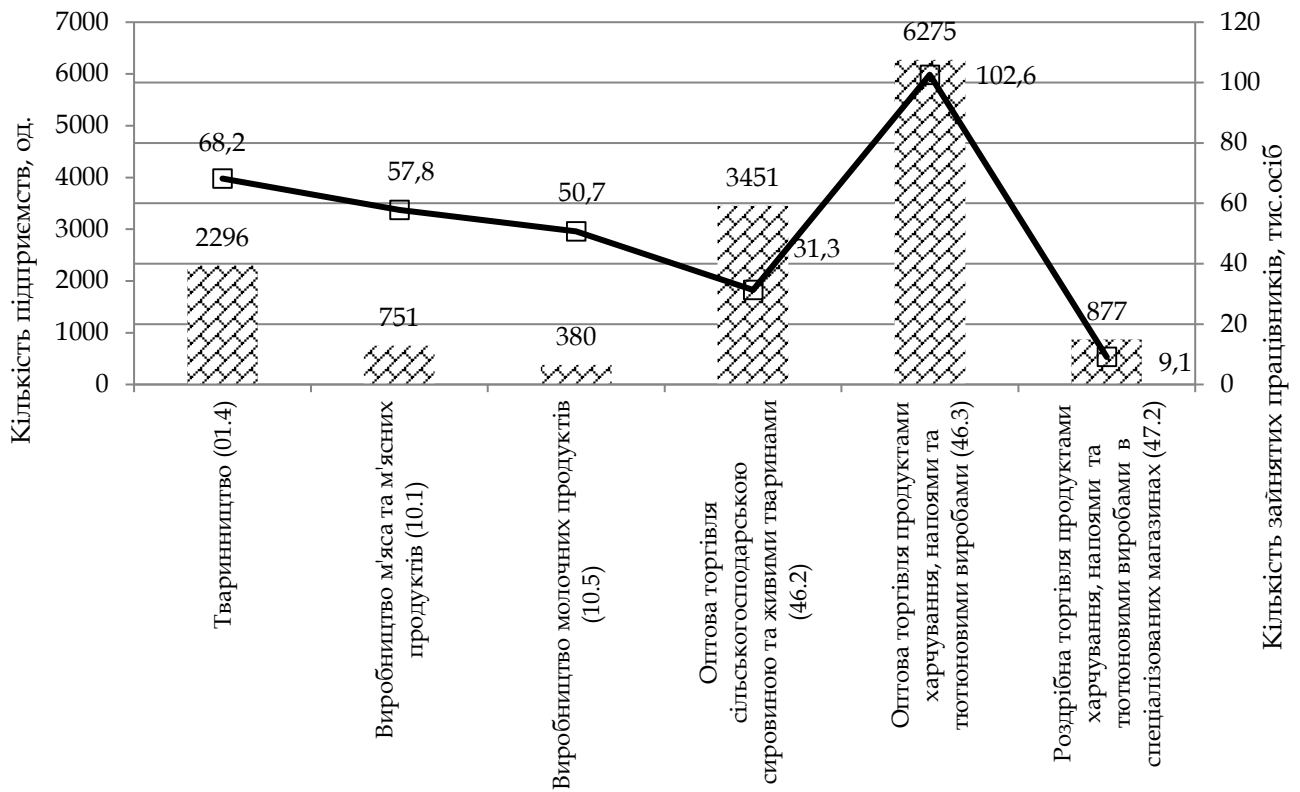

Рис. 2. Кількість підприємств та зайнятих на них працівників за видами економічної діяльності у 2017 році

Джерело: Статистичний збірник «Діяльність суб'єктів господарювання» [17]

Структура активів суб'єктів господарювання така: співвідношення необоротних й оборотних активів у тваринництві 43 % і 57 %, у переробній промисловості: м'ясопродуктів – 35 % і 65 %, молокопродуктів – 25 % і 75 %; у торгівлі – майже 20 % і 80 % відповідно.

Значний відсоток вартості необоротних активів у тваринництві вказує на суттєву капіталомісткість виробництва. У структурі пасивів також спостерігаємо забезпеченість діяльності підприємств галузі тваринництва власним капіталом, який становить 53 %, проти 29 % у м'ясопереробних підприємствах, 14 % – молокопереробних, 3-4 % – оптової торгівлі та 10 % – роздрібною торгівлі.

Фондоозброєність діяльності суб'єктів господарювання коливається від 40 тис. грн вартості основних засобів на 1 зайнятого у роздрібній торгівлі, що пов'язано з мінімальними капітальними витратами на організацію одного робочого місця, до 480 тис. грн на особу в оптовій торгівлі сільськогосподарською сировиною і живими тваринами, що пояснюється збільшенням вартості основних

засобів за останні 5 років у 4,1 рази проти 1,5-2 рази в інших галузях. Фондоозброєність у тваринництві майже 200 тис. грн, а в переробній промисловості – 130-185 тис. грн на особу. Коефіцієнт зносу основних засобів по всіх обраних галузях знаходиться в межах 50-60 %, винятком є показник зносу 81 % підприємств із переробки молока. У світовій практиці оптимальним є розмір зносу основних засобів у межах 25-35 %.

Аналізуючи показники результативності діяльності підприємств обраних галузей можна спостерігати значну фондо- й матеріаломісткість виробництва продукції тваринництва, а саме, відповідно, 0,45 грн вартості основних фондів та 0,76 грн матеріальних витрат на 1 грн вартості реалізованої продукції. Тоді як у торгівлі фондомісткість становить лише від 6 до 11 копійок, матеріаломісткість – від 8 до 13 копійок на 1 грн вартості реалізованої продукції. Як наслідок, фондо- й матеріаловіддача в торгівлі у 5 і більше разів перевищують рівень параметрів цих показників у сільськогосподарських підприємствах.

**Основні показники діяльності підприємств агропродовольчого ринку продукції
тваринництва України (середні дані 2012-2016 років)**

Показники	Виробництво	Переробна промисловість		Торгівля		
	Тваринництво	Виробництво м'яса та м'ясних продуктів	Виробництво молочних продуктів	Оптова торгівля: сільськогосподарського сировиною й живими тваринами	продуктами харчування, напоями та тютюновими виробами	Роздрібна торгівля продуктами харчування, напоями та тютюновими виробами в спеціалізованих магазинах
1	2	3	4	5	6	7
I. Показники майнового стану та забезпеченості						
1. Кількість зайнятих на 1 підприємстві, осіб	29,7	77,0	133,4	9,1	16,4	10,4
2. Структура активів підприємств, %						
- необоротні активи	42,6	34,7	24,7	17,1	18,5	19,3
- оборотні активи	57,4	65,3	75,3	82,9	81,5	80,7
3. Структура пасивів підприємств, %						
- власний капітал	53,2	28,6	14,1	3,9	2,7	10,4
- довгострокові зобов'язання і забезпечення	10,5	20,9	17,1	25,5	17,8	8,5
- поточні зобов'язання і забезпечення	36,3	50,5	68,8	70,6	79,5	82,9
4. Коефіцієнт зносу основних засобів, %	56,4	50,0	81,14	51,1	46,2	61,6
5. Фондоозброєність, тис. грн/особа	194,2	184,9	130,1	484,4	141,9	37,7
II. Показники результативності						
6. Фондомісткість, грн/грн	0,45	0,28	0,19	0,11	0,07	0,06
7. Фондовіддача, грн/грн	2,26	3,66	5,24	9,56	15,49	18,78
8. Матеріаломісткість, грн/грн	0,76	0,83	0,77	0,11	0,08	0,13
9. Матеріаловіддача, грн/грн	1,31	1,21	1,30	9,78	12,37	10,85
10. Продуктивність праці, тис. грн/особа	450,4	676,4	686,1	4455,4	2009,1	683,2
11. Коефіцієнт оборотності оборотних активів	0,782	1,354	1,446	0,999	2,134	4,363
12. Тривалість обертання оборотних активів, днів	466,8	269,5	252,4	365,2	171,1	83,7
13. Коефіцієнт оборотності власного капіталу	0,91	3,10	7,74	74,01	85,40	31,15
III. Показники ліквідності та платоспроможності						
14. Коефіцієнт покриття	1,652	1,300	1,094	1,176	1,027	0,977
15. Коефіцієнт платоспроможності (автономії)	0,532	0,286	0,141	0,039	0,027	0,104
IV. Показники рентабельності						
16. Норма прибутку (збитку), %	8,7	2,0	-0,41	-3,2	-2,4	0,08
17. Рівень рентабельності (збитковості) виробництва, %	20,5	2,4	-0,43	-29,0	-11,6	0,11
18. Рівень рентабельності (збитковості) усієї діяльності підприємств	19,5	1,8	-0,7	-8,0	-4,8	-2,5

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики (<http://www.ukrstat.gov.ua/>)

Продуктивність праці, у середньому за 5 років, найменшою є на підприємствах з виробництва сирової продукції тваринництва – 450 тис. грн вартості реалізованої продукції на 1 зайнятого, проти 670-680 тис. грн на підприємствах з переробки м'ясо-молочної сировини, від 2 000 до 4 500 тис. грн у суб'єктах оптової торгівлі та майже 690 тис. грн на підприємствах роздрібною торгівлі. В теорії переважну більшість показників ефективності (рентабельності) діяльності суб'єктів господарювання обумовлюють такі індикатори, як коефіцієнт оборотності оборотних активів (оборотних коштів), в тому числі їх тривалість

обертання, і коефіцієнт використання власного капіталу.

Згідно з розрахунками ефективність використання оборотних активів підприємствами галузі тваринництва становить лише 0,782 обороту оборотних активів на рік, проти більше як чотирьох оборотів підприємствами роздрібною торгівлі; в переробній промисловості коефіцієнт становить до 1,45 обороту на рік; в оптовій торгівлі від 1 до 2,1 обороту. Відповідно швидкість (тривалість) обертання оборотних активів або час, протягом якого оборотні активи перетворюються у реалізовану продукцію, є найбільшим у

тваринництві – 467 днів, що більше у 5,6 рази за час у роздрібній торгівлі (84 дні). Зазначений показник у переробній галузі коливається в межах 250-270 днів, в оптовій торгівлі – 171-365 днів. Таким чином, найбільш ефективно оборотні активи використовують саме підприємства роздрібною торгівлі.

Показник (коефіцієнт) оборотності власного капіталу демонструє ефективність керування власним капіталом підприємства й розраховується як відношення чистого доходу (вартості реалізованої продукції) до власного капіталу. Значення коефіцієнта оборотності вказує на те, скільки продукції (товарів, робіт, послуг) було продано на кожну гривню залучених власних коштів. У нашому випадку тваринницькі підприємства отримують лише 0,91 грн, переробні підприємства – від 3 грн до майже 8 грн, підприємства роздрібною торгівлі – 31,15 грн, тоді як підприємства оптової торгівлі – у 80 разів і більше, порівняно з виробниками сирової продукції, і отримують від 74 грн до 85 грн реалізованої продукції на 1 грн власного капіталу. Отже, власний капітал найефективніше використовують підприємства оптової і роздрібною торгівлі.

Аналіз ліквідності дозволяє визначити спроможність підприємства сплачувати свої поточні зобов'язання. Отриманий коефіцієнт покриття по всіх групах підприємств є в межах норми (більше 1) і вказує на достатність вартості оборотних активів для погашення поточних зобов'язань.

Одночасно коефіцієнт платоспроможності (автономії), який показує частку власного капіталу в загальній сумі засобів, авансованих у діяльність підприємства, різниться у кілька разів. Так, коефіцієнт платоспроможності тваринницьких підприємств – 0,532, переробних – від 0,141 до 0,286, підприємств оптової торгівлі – 0,072-0,039 і роздрібною торгівлі – 0,104.

Незважаючи на значну капіталомісткість, низький рівень фондо- та матеріаловіддачі, низький рівень продуктивності праці, тривалість обертання оборотних активів у 15,5 місяців (проти лише 2,7 місяців в роздрібній торгівлі) і неефективність використання власного капіталу – тільки підприємства з виробництва продукції тваринництва демонструють стабільний рівень прибутковості (рентабельності) усієї своєї діяльності у середньому за 5 років на рівні 19,5 %. Тоді як м'ясопереробні підприємства функціонують з рівнем рентабельності лише 1,8 %, молокопереробні й торгівельні підприємства – з

рівнем збитковості від 0,7 до 8 %.

На основі аналізу системи показників ефективності розвитку учасників економічних відносин агропродовольчого ринку продукції тваринництва робимо висновок, що на практиці взаємозв'язок між показниками майнового стану, забезпеченості, результативності й кінцевими показниками ефективності (рентабельності) господарювання є відсутнім. Для повноти картини діяльності основних учасників агропродовольчого ринку представимо ціновий ланцюг м'ясо-молочної продукції (рис. 3).

Для цього було опрацьовано середні ціни реалізації продукції тваринництва сільськогосподарськими підприємствами (виробництво), середні ціни виробників промислової продукції за основними видами харчових продуктів (переробка) й середні споживчі ціни на товари (послуги) по Україні (торгівля) у грудні 2017 року.

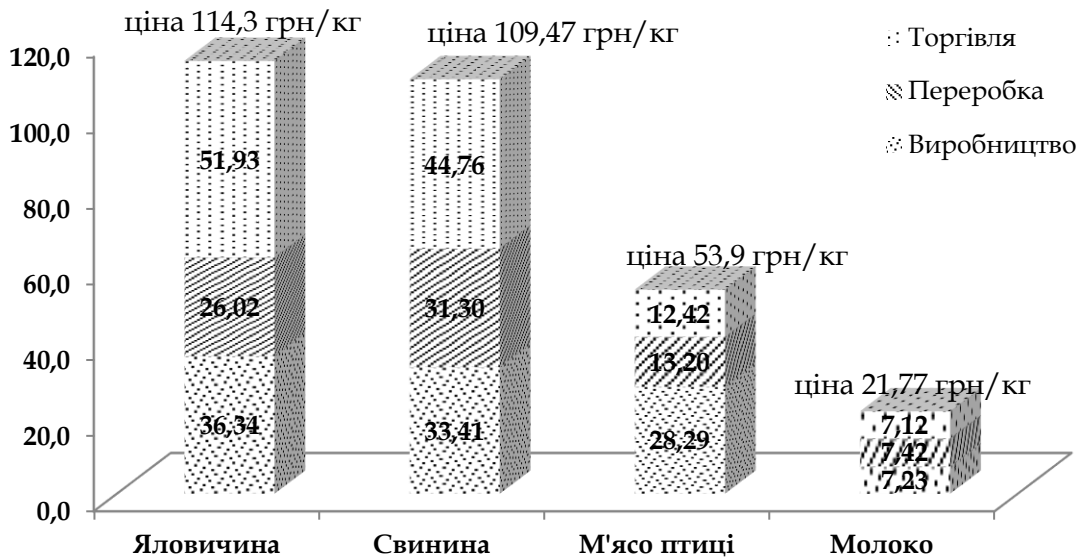
Важко пояснити, чому підприємства торгівлі, на які в структурі роздрібною ціни припадає до 45 % виручки (у ціні яловичини 45,4 %, свинини – 41 %, м'яса птиці – 23 %, молока – 32,7 %), у яких фондо- та матеріаломісткість разом не перевищують 22 копійки (проти 1,21 грн у підприємствах галузі тваринництва), термін обертання оборотних коштів яких є у 5,5 разів коротшим ніж у виробничих підприємствах, які (підприємства торгівлі) отримують від 31 до 85 грн вартості реалізованої продукції на 1 грн власного капіталу (проти лише 91 копійки), і кількість зайнятих на яких не перевищує в середньому 20 осіб – є збитковими, проти стабільної прибутковості с/г підприємств галузі тваринництва.

Висновки. Отже, незважаючи на науково-практичні напрацювання, проблема формування порівнянної, зрозумілої і зручної для практичного використання системи показників, щодо ефективності розвитку основних учасників агропродовольчого ринку, надзвичайно загострилася. Основними причинами цього є, по-перше, ускладнення економічного простору збільшенням кількості учасників економічних відносин, посиленням їх різноманітності за організаційно-правовою формою, по-друге, технологічна участь різногалузевих суб'єктів господарювання, по-третє, багаторівневність, диференційованість і часто несумісність висновків з оцінювання результатів діяльності зазначених суб'єктів. Показники, які включено до запропонованої системи оцінювання ефективності розвитку суб'єктів ринку, мають єдиний порядок розрахунку, для чого достатньо

**Інноваційні засади регулювання процесів реалізації інтересів
учасників економічних відносин**

скористатись даними річної фінансової звітності, а також мають найбільшу значущість у загальній оцінці ефективності. Так, до системи показників увійшли: показники

майнового стану й забезпеченості, показники результативності, показники ліквідності й платоспроможності, показники рентабельності.

**Рис. 3. Склад споживчих цін продукції тваринництва
(грудень 2017 року), грн/кг**

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики (URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>)

На підставі результатів аналізу визначених показників ефективності розвитку основних учасників ринку продукції тваринництва (сільськогосподарських підприємств з виробництва продукції тваринництва, переробних підприємств харчової промисловості й підприємств оптової і роздрібною торгівлі) з'ясували, що характерним для учасників ринку є суттєва розбіжність у масштабах виробництва, у рівні капіталізації, у тривалості виробничого процесу, в ефективності

використання активів й у показниках рентабельності. Також результати розрахунків свідчать про відсутність прямого зв'язку між показниками результативності й ефективності (рентабельності) господарювання. Отже, сучасний розвиток економічних суб'єктів є диспропорційним внаслідок існування проблем нерівності, нееквівалентності, а іноді, – відвертої некоректності економічних відносин між учасниками (суб'єктами) ринку продукції тваринництва.

Література.

1. **Крисанов Д., Стешенко Л.** Результативність й ефективність діяльності підприємств: оцінювання та максимізація. *Економіст*. 2012. № 7. С. 21-25.
2. **Олексюк О. І.** Результативність діяльності підприємства: автореф. дис ... д-ра екон. наук. : спец. 08.00.04. Держ. вищий навч. закл. «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана». Київ, 2009. 33 с.
3. **Андрійчук Р. В.** Оцінка ефективності діяльності підприємства: вартісно-орієнтований підхід (за матеріалами молокопереробних підприємств) : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04. М-во освіти і науки України, Держ. вищий навч. закл. «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана». Київ, 2010. 20 с.
4. **Мамчур Л. В.** Формування організаційно-економічного механізму збалансованого розвитку ринку м'яса та м'ясопродуктів. *Економіка АПК*. 2017. № 8. С. 38-47.
5. **Басараб В. Я.** Методологічні засади формування фінансових результатів м'ясопереробних підприємств. *Економіка та управління АПК*. 2013. Випуск 11 (106). С. 159-164.
6. **Колоша В.** Проблеми формування та підвищення економічної ефективності виробництва молока. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2018. Vol. 4. No. 4. Рр. 99-112. URL: <http://arejournal.com>.
7. **Данкевич А. Є.** Розвиток інтегрованих структур у сільському господарстві: Монографія. Київ: ННЦ ІАЕ, 2011. 350 с.

8. Інноваційні трансформації аграрного сектора економіки: монографія / **О. В. Шубравська, Л. В. Молдаван, Б. Й. Пасхавер** [та ін.]; за ред. д-ра екон. наук **О. В. Шубравської**; НАН України; Ін-т екон. та прогнозів. Київ, 2012. 496 с.

9. **Онегіна В. М.** Формування системи державного регулювання цін і доходів сільськогосподарських товаровиробників : автореф. дис ... д-ра екон. наук. : спец. 08.00.03. Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» УААН. Київ, 2008. 33 с.

10. Економіка підприємства: підручник; за заг. ред. **С. Ф. Покропивного**. Вид. 3-тє, без змін. Київ: КНЕУ, 2006. 528 с.

11. **Лігоненко Л. О.** Дискусійні питання щодо трактування сутності та співвідношення понять «ефективність» і «результативність» управління підприємством. *Актуальні проблеми економіки*. 2008. № 10 (88). С. 207-215.

12. Етимологічний словник української мови : у 7 т. : т. 5 : Р – Т / укл.: **Р. В. Болдирев** та ін ; редкол.: **О. С. Мельничук** (гол. ред.) та ін. Київ: Наукова думка, 2006. 704 с.

13. **Бойчик І. М.** Економіка підприємства: підручник. Київ: Кондор, 2016. 378 с.

14. **Кононенко О., Маханько О.** Аналіз фінансової звітності. Харків: Фактор, 2008. 208 с.

15. Положення «Про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації». Зареєстровано в міністерстві юстиції України 8 лютого 2001 р. за N 121/5312 / Міністерство фінансів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.

16. Статистичний збірник «Діяльність суб'єктів господарювання за 2016, 2017 роки. Державна служба статистики України. Київ. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

References.

1. **Krysanov, D. and Steshenko, L.** (2012). «Rezultatyvnist' j efektyvnist' diial'nosti pidpriemstv: otsiniuvannya ta maksymizatsiia». *The Economist*, no. 7, pp. 21-25.

2. **Oleksyuk, O. I.** (2009). *Rezultatyvnist' diial'nosti pidpriemstva*. [The performance of the company]. Abstract of Ph.D. Thesis. 08.00.04. M-vo osvity` i nauky` Ukrayiny`, SHEI «Vadim Hetman Kyiv National Economic University». Kyiv. Ukraine.

3. **Andrijchuk, R. V.** (2010). *Otsinka efektyvnosti diial'nosti pidpriemstva: vartisno-oriietovanyj pidkhid (za materialamy molokopererobnykh pidpriemstv)* [Estimation of the efficiency of the enterprise: a value-oriented approach (based on materials of milk processing enterprises)]. Abstract of Ph.D. Thesis. 08.00.04. M-vo osvity` i nauky` Ukrayiny`, SHEI «Vadim Hetman Kyiv National Economic University». Kyiv. Ukraine.

4. **Mamchur, L. V.** (2017). «Formation of organizational and economic mechanism of balanced development of the meat and meat products market». *Ekonomika APK*. No 8, pp. 38-47.

5. **Basarab, V. Ya.** (2013). «Methodological principles of forming financial results of meat processing enterprises». *Ekonomika ta upravlinnya APK*. no. 11 (106), pp. 159-164.

6. **Kolosha, V.** (2018). Problemy` formuvannya ta pidvy`shhennya ekonomichnoyi efekty`vnosti vy`robny`chtva moloka. [Problems of formation and increase of the economic efficiency of milk production]. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*, (electronic journal). vol. 4, no. 4, pp. 99-112, available at: <http://arejournal.com>.

7. **Dankevych, A. Ye.** (2011). *Rozvytok intehrovanykh struktur u sil's'komu hospodarstvi*. [Development of integrated structures in agriculture]. NNTs IAE. Kyiv. Ukraine.

8. **Shubravs'ka, O. V. and Moldavan, L. V., Pasxaver, B. J.** (2012). *Innovatsijni transformatsii ahrarnoho sektora ekonomiky*. [Innovative transformations of the agrarian sector of the economy]. In Shubravs'ka, O. V. (ed.). NAN Ukrayiny`; In-t ekon. ta prognosuv. Kyiv. Ukraine.

9. **Onehina, V. M.** (2008). *Formuvannya systemy derzhavnoho rehuliuвання tsin i dokhodiv sil's'kohospodars'kykh tovarovyrobnykiv*. [Formation of the system of state regulation of prices and incomes of agricultural commodity producers]. Abstract of D. Sc. dissertation. 08.00.03. National Scientific Center «Institute of Agrarian Economics» UAAS. Kyiv. Ukraine.

10. **Pokropyunnyj, S. F.** (2006). *Ekonomika pidpriemstva*. [Economy of enterprise]. KNEU. Kyiv. Ukraine.

11. **Lihonenko, L. O.** (2008). «Discussion questions on the interpretation of the essence and the ratio between the concepts of «efficiency» and «performance» of enterprise management». *Actual problems of economics*, No 10 (88), pp. 207-215.

12. **Mel'nychuk, O. S.** (2006). *Etymolohichnyj slovnyk ukrains'koi movy*. [Etymological Dictionary of the Ukrainian Language]. Naukova dumka. Kyiv. Ukraine.

13. **Vojchuk, I. M.** (2016). *Ekonomika pidpriemstva*. [Economy of enterprise]. Kondor-Vydavnytstvo. Kyiv. Ukraine.

14. **Kononenko, O. and Makhan'ko, O.** (2008). *Analiz finansovoi zvitnosti*. [Analysis of financial statements]. Faktor. Kharkiv. Ukraine.

15. Pro poriadok zdijsnennia analizu finansovoho stanu pidpriemstv, scho pidliahaiut' pryvatyzatsii. Polozhennia [On the procedure for conducting an analysis of the financial condition of enterprises subject to privatization. Regulation]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua>.

16. Staty'sty`chny`j zbirny`k «Diyal`nist` sub'yektiv gosподaryuvannya za 2016, 2017 roky`». [Statistical publication «Activities of Business Entities 2016, 2017»]. State Statistics Service of Ukraine. Kyiv. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Abstract.

Kravchenko O. System of indicators for participants` development efficiency in the economic relations of the livestock products agro-food market.

Introduction. The crisis economic situation has a negative impact on the of enterprise activity. The agro-food chain includes actors in several sectors of the economy. It is necessary to establish a system for assessing the efficiency of each participant in such relationships in order to minimize the effects of the crisis.

The purpose of the article is to develop a system of indicators for assessing the participants' development efficiency in agro-food relations.

Results. The expediency of defining an indicators system for assessing the participants' development effectiveness in agro-food relations is substantiated. The conditions of this indicators system creation are defined. The essence of the concepts of «efficiency», «effectiveness» and «production effectiveness» are described. A system of indicators of participants' development effectiveness in the agro-food market of livestock products has been developed. The system includes indicators of property condition and supporting, efficiency, liquidity and solvency, profitability. The structure of the agro-industrial market participants in accordance with the classification of economic activities in 2017 is described. The number of employees in each of these groups is given. The main indicators of domestic livestock enterprises activity (2012-2016 years) era given. It is determined that the participants of agro-food relations differ in the duration of the production process, the scale of production, the level of indicators of efficiency and profitability. There is no correlation between profitability and business performance. Meat and dairy products price chain is presented.

Conclusions. The increase in the participants number in the agricultural market of Ukraine leads to problems in their interaction due to the economic crisis. This causes a deterioration in their performance. The proposed scorecard is universal and can be applied to different business entities. The practical significance of the proposed system analysis of indicators involves justification of strategic decisions on development of both the agro-food sector of economics and the entire country.

Key words: system of indicators, efficiency, economic relations, agro-food market, market participants (entities), livestock products.

Стаття надійшла до редакції 10.01.2019 р.

Бібліографічний опис статті:

Кравченко О. М. Система показників ефективності розвитку учасників економічних відносин агропродовольчого ринку продукції тваринництва. Актуальні проблеми інноваційної економіки. 2019. № 1. С. 29-38.

Kravchenko O. System of indicators for participants` development efficiency in the economic relations of the livestock products agro-food market. Actual problems of innovative economy. 2019. No 1, pp. 29-38.

УДК: 631.1.016:338.43

**РІЗНИЧЕНКО О. А., здобувач, Полтавська державна аграрна академія
(м. Полтава, Україна)**

**ФОРМУВАННЯ АЛГОРИТМУ ВИБОРУ СТРАТЕГІЧНИХ ДІЙ ЩОДО РОЗВИТКУ
АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ**

Різниченко О. А. Формування алгоритму вибору стратегічних дій щодо розвитку аграрних підприємств в умовах глобалізації.

Вступ. Запорукою економічного розвитку підприємства є реалізація власної стратегії. Така стратегія повинна бути добре спланованою та сприяти оперативному реагуванню на зміни у зовнішньому середовищі. Розроблення відповідної стратегії з урахуванням процесів глобалізації та диверсифікації економіки сприятимуть досягненню встановлених цілей аграрного підприємства.

Метою статті є дослідження теоретичних та практичних аспектів формування стратегії розвитку аграрних підприємств.

Результати. Відзначено, що стратегічне планування є головним інструментом формування стратегії розвитку підприємств. Проведено експертне опитування 25 фахівців для визначення важливості стратегічного планування в діяльності аграрних підприємств. Здійснено оцінювання стратегічних документів регіонального та районного рівнів. Виявлено неоднозначне ставлення до стратегічного планування. Обґрунтовано необхідність